

SURFAŘŮV PRŮVODCE PO INTERNETU

NEBUĎ LOUTKA PROPAGANDY!

ZDROJE

KDYŽ TO NEMÁ POŘÁDNÝ
ZDROJ, NENÍ TO NOVINOVÁ
ZPRÁVA

1

2

SVALOVÁNÍ VINY
A NÁLEPKOVÁNÍ
JE VRAHEM VŽDYCKY
ZAHRADNÍK?

VYMÝŠLENÍ FAKTŮ

DVAKRÁT OVĚŘ, JEDNOU
VĚŘ!

3

4

MANIPULACE
OBRAZEM
NENÍ TO NÁHODOU
PHOTOSHOP?

HRA SE STRACHEM A EMOCEMI

DOBŘE ČLÁNKY NEJSOU
ŽÁDNÉ DRAMA!

5

Surfařův průvodce po internetu

V obrovském množství zdrojů, médií a článků by se mohl i zkušený internetový surfař snadno utopit. Přesně proto jsme sepsali mediální příručku Surfařův průvodce po internetu – aby pomohla ve chvíli, kdy si jako čtenář nebudeš čímkoliv jistý.

V Surfařově průvodci ti nebudeme nikde říkat, co číst, nebo co si myslet. Každý má svou vlastní hlavu a my ti do ní rozhodně nechceme nalívat žádné “správné” myšlenky.

S naším Průvodcem bezpečně posoudíš, jestli je článek kvalitní a stojí za to, nebo jestli se s tebou snaží tak trochu manipulovat. Zkrátka, kdyby byl internet obrovský supermarket s informacemi, tak Surfařův průvodce slouží jako výživový poradce, který ukazuje na problematické aspekty jednotlivých mediálních produktů.

Zbytek už je na tobě!

Na jaký obsah můžeme na internetu narazit?

Zpravodajství a publicistika: Vždy je důležité rozlišovat zpravodajství a publicistiku. Zpravodajství je například informace o hlasování o důvěře vlády. Musí být věcné, objektivní a odpovídá na základní otázky: KDO? CO? KDY? KDE? PROČ? V publicistických textech si o hlasování o důvěře vlády novinář něco myslí. Obojí musí mít vždy autora a zdroje. Ani jedno nelze míchat dohromady!

Dezinformace: Manipulují s fakty, nabízejí neaktuální, nepřesné a neověřitelné informace. Jejich, často neuvedení autoři nechtějí informovat, ale zmást, zahltit informacemi a podstrkovat, co si máme myslet.

Hoax: typ dezinformace, jinak řečeno poplašná zpráva, která svou uměle vytvořenou/lživou/ vyfabrikovanou naléhavostí nabádá k dalšímu přeposlání. Autoři je často sdílejí jako skandální odhalení, o kterém se podle nich v „mainstreamových médiích“ nedozvíte.

Konspirace: konspirační teorie vždy představují alternativní, zavádějící vysvětlení toho, jak svět kolem nás funguje. Typicky hovoří o spiknutí nějaké skupiny, která ovládá svět za našimi zády, a na základě toho vysvětluje historické události a současné dění.

Srandičky: Memy, satirické weby a podobné vtipky jsou neodmyslitelnou součástí internetu. I satira se ale často záměrně tváří jako zpravodajství. Některým lidem přitom dělá problém právě tohle rozpoznat a ze satiry se může stát i hoax.

1. Zdroje

„Máte zdroj? A můžu ho vidět?“

Znáš to už ze školy. Když děláš referát nebo prezentaci, vždycky musíš uvést zdroje. S článkem je to stejné - pokud zpráva neuvádí žádný zdroj, nedá se označit za seriózní zpravodajství. Pokud autor staví svůj článek na nějakém argumentu, nebo konkrétní události, vždycky musí uvést, kde k tomu přišel - zda to byl průzkum, studie, oficiální prohlášení instituce, vyjádření svědka, zúčastněné osoby nebo relevantního experta, atp.

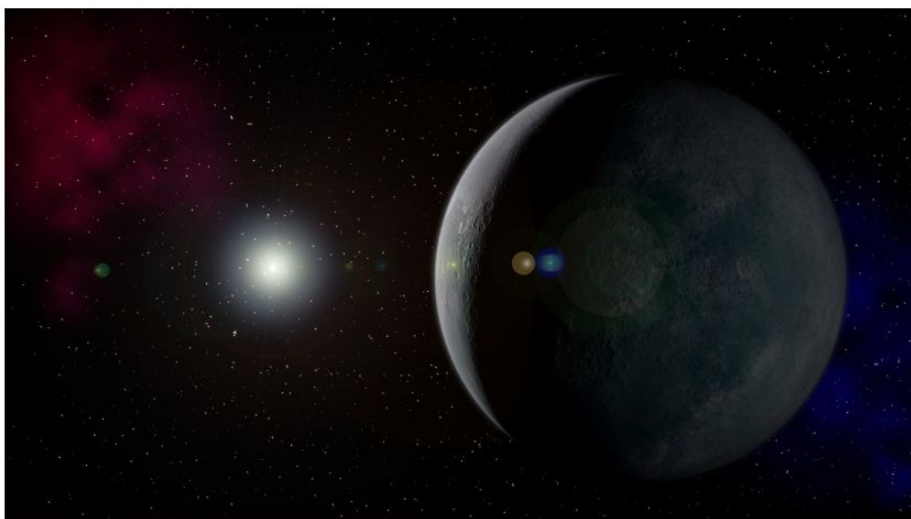
Je zdroj informace v článku přísně tajný? Řekl to autorovi „věrohodný kamarád“? Autor upozorňuje, že se o tématu jinde nepíše? Že se o tom dočteš jedině na jeho webu, protože všichni ostatní o tom mlčí? Nebo ses dostal na další zvláštní web, kde už ani žádný zdroj nenajdeš? V tom případě zpozorni.

Jak se nenechat zmást:

1. Zaměř se na autora i na charakter webu. Autor by měl být vždy u článku uvedený a dohledatelný. Vždycky se ptej, co je to za druh textu - zpravodajství, publicistika, blog, satira, bulvár nebo třeba řetězový mail? Podle jeho charakteru je potřeba přistupovat k obsahu, například satiru brát s nadsázkou a názorový text na blogu nezaměňovat se zpravodajstvím.
2. Ptej se, zda je článek nestranný. Seriózní zpravodajství by mělo předkládat fakta a vyjádření všech zúčastněných stran. Pokud se ti článek snaží něco podsouvat, zpozorni. Pokud se jedná o názorovou žurnalistiku, měl by článek být označen jako komentář.
3. Pátrej po zdrojích, na které článek odkazuje. Vychází autor ze studie nebo průzkumu? Jestli je studie věrohodná, musí být dohledatelná. Když se ti to nezdá, pátrej po konkrétní univerzitě nebo výzkumném centru, kde mělo k výzkumu dojít. To samé platí o expertech. Není expert jako expert. Proto se vždy ptej, jestli je citovaný odborník opravdu znalcem tématu a snaž se zjistit o něm více.
4. Řiď se selským rozumem. Hoď do Googlu to, co se ti nezdá. Pokud je zpráva důležitá a pravdivá, tahají se o kauzu všechna média. Jestli jsi informaci jinde nenašel, tak počkej pár dní, jestli se zpráva potvrdí i v jiných médiích. Raději si vždy dvakrát rozmysli, než něco budeš sdílet.

Jak to má vypadat: Článek má autora a vychází z dohledatelné studie. Když budeš chtít, snadno si informace ověříš.

Existence deváté planety je reálná, víme její polohu i podobu, říkají astronomové z Caltechu. Chtějí ji objevit do deseti let

Umělecké ztvárnění deváté planety.
autor: Flickr

 Filip Magalhaes
7. 3. 2019 / 11:22

Jak to nemá vypadat: U článku chybí autor a portál, který je uveden jako zdroj, odkazuje jen na další články na stejném webu. Důvěryhodnost informace je tedy spekulativní.

Spojené státy v Sýrii údajně nasadily zbrusu nový dron. Mise je tajná

SVĚT 21:43 07.03.2019 (aktualizováno 21:51 08.03.2019) [Získat krátkou URL](#)

 0 5 146

Portál The Drive tvrdí, že blíže neurčená americká vládní agentura nasadila v Sýrii nejnovější dron, který ještě oficiálně není ve výzbroji. Dron může fungovat v nepřátelském vzdušném prostoru, a zároveň být neviditelný pro protivzdušnou obranu.

Zajímavost: I neexistující autoři už dnes tvoří internetový obsah. V poslední době roste popularita influencerů, kteří existují jen virtuálně. Jako třeba Miquela Sousa. Mají profily na sociálních sítích a sdílí na nich originální obsah.

Takové postavy jsou rozhodně zábavné, ale musíme je brát s rezervou.

2. Svalování viny a nálepkování

„Je vrahem vždycky zahradník?“

Zpravodajství ti má předat vyvážené informace, na kterých si budeš moct udělat vlastní názor. Manipulativní články ti budou podsouvat už „hotové“ názory. Často to dělají skrytě, skrze negativní „nálepky“, které přilepí na kohokoliv, kdo se jim zrovna hodí. Ať už to jsou jednotlivci, skupiny lidí, politici, státy, média, prostě kdokoliv s opačným názorem. Vždyť to znáš: „nácek“, „sluníčko“, „pražská kavárna“, „extremista“, „lepšolidi“, „slušnočeši“ - to jsou všechno nálepky, které můžeš vidět dnes a denně v jakékoli internetové diskuzi.

Jak se nenechat zmást?

1. Pamatuj si, že svět není černobílý. Jestli si opakovaně všímáš pořád těch samých „viníků“, kteří můžou za všechno špatné, je to náznak manipulace.
2. Je text plný nálepek? Používá autor nebo web hodně přívlastků, aby v tobě vyvolal odpor k určitým jedincům nebo skupinám? Pak se nejedná o seriózní novinářinu a je lepší si zprávy vyhledat jinde.
3. Na faktech záleží. Dezinformační weby se snaží, aby ty důležité zapadly ve stoce vymyšlených a zmanipulovaných informacích a ty pak nevědeš, co se skutečně stalo a co je důležité. Nikdy se nenechej odradit a pátrej po faktech bez nálepek.

Jak to nemá vypadat: Už v titulku najdeme viníka, jsou to západní média, která před chudáky čtenáři skrývají „pravdu“.

20:30 22.04.2018

Když západní média skrývají pravdu. Proč se nehodí pravda o chemickém útoku?

Západní média raději zveřejňují ty informace, které se jim hodí. Ukázalo to odhalení fejkového chemického útoku v syrské Dúma, o které se zasloužili ruští novináři.

Zvol si info - Surfařův průvodce po internetu

Jak to má vypadat: Autor udává jako zdroj konkrétní organizaci, jejíž vyšetřování je dohledatelné. Nepředkládá žádnou „pravdu“, předkládá fakta a úsudek nechává na čtenáři.

Vyšetřování OPCW vyvrátilo tvrzení Ruska a Sýrie, že v Dúmá žádný chemický útok neproběhl. Děti zabíjel chlor

Ze „zaručených pravd“ si dělají srandu už i satirické weby:

Zbytky pesticidů z ovoce a zeleniny spolehlivě odstraní kočičí moč

Redakce · 10 Led 2019

Ve střevech se nachází druhý mozek. Většina lidí ho používá k přemýšlení

Redakce · 04 Led 2019

ZARUČENÉ PRAVDY

Jaroslav Foldyna před 5 lety údajně neexistoval. Existují však záznamy o jisté Jaroslavě Foldynové

"VĚDA" A VESMÍR

Roste počet dětí, které po očkování proti spalničkám explodují

3. Vymýšlení faktů

„Dvakrát ověř, jednou věř!“

Dneska na internetu najdeš cokoliv - od videí s koťátky po plány na stavbu raketoplánů. Obrovské množství informací je ale taky přívětivým prostředím pro dezinformační weby. Sázejí totiž na to, že jsi zahlcený články ze sta různých zdrojů a už nebudeš schopný rozlišit, kde je pravda. Pro fake news je charakteristické, že jejich autoři použijí pravdivý fakt a obalí ho v těstíčku vymyšlených informací - tak, aby upoutali pozornost čtenáře a vmanipulovali ho tam, kam potřebují. A proto je potřeba kriticky myslet a nevěřit všemu, co na tebe vyjede na Facebooku. Už dávno neplatí, že co je psáno, to je dáno.

Jak se nenechat zmást:

1. Používej více zdrojů. Ano, zase ty zdroje. Pokud chceš získat přehled o tématu, měl by sis vždy dohledat více článků od několika autorů z různých médií. Pokud o něčem v době internetu píše jen jeden web, něco tu nehraje.
2. Znáš daný web, nebo jsi tam poprvé? Pokud jsi na webu poprvé a nikdy předtím jsi o něm neslyšel, měl bys být pozornější a pořádně si informace prověřit.
3. Neboj se googlit si detaily, snaž se být tak trochu detektivem a všechno *podezřelé* dohledej. Pamatuji, že lepší dvakrát ověřit, než jednou blbě uvěřit! Když tě článek něčím straší, překontroluj si čísla a fakta, která používá jako důkaz. Slýcháš to už od dětství: 🎵 Statistika sice nuda je, má však cenné údaje 🎵
4. Dezinformační weby jsou často zacyklené a odkazují na sebe navzájem. Pozor na to! Pokud se ani po několika proklikách nedostaneš k uvedené studii nebo jasně pojmenovanému zdroji, zpozorni. Jestli se autor ohání “tajným zdrojem” alias „jedna paní povídala“, je dost možné, že si ho prostě vymyslel.

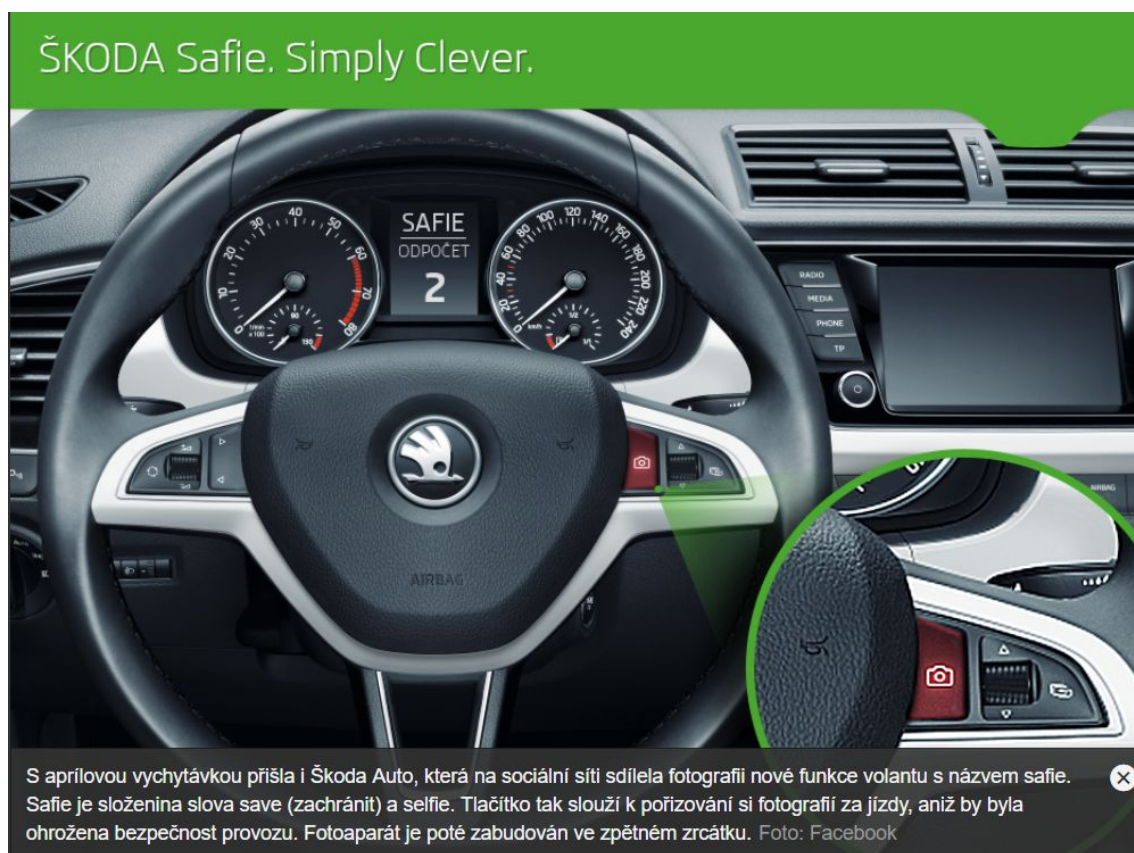
Jak to nemá vypadat: Tohle je příklad hoaxy, který se šířil na Facebooku v několika fázích stále dokola. Autor nezmiňuje, kde k informaci přišel, pouze šíří paniku a vybízí ke sdílení. Pokud informace není nijak podložena, v žádném případě bys jí neměl sdílet.

Zvol si info - Surfařův průvodce po internetu

„DEJTE SI POZOR a rozesílejte – není to výmysl Přeposílám: Pokud náhodou uvidíte dítě, které pláče a křičí, že se ztratilo a ví adresu (může ji mít napsanou třeba na lístečku, který Vám ukáže) ... Nikam prosím nechodte !!!!!!! Zavolejte policii, ať pomůže ona ! V žádném případě nevedte dítě na uvedenou adresu. Můžete se stát obětí únosu. Je tu nová mezinárodní, dobře organizovaná mafiánská skupina, která unáší lidi za výkupné nebo na orgány, přičemž používá tento trik !!! Není to výmysl, bohužel, až takto jsme to dopracovali, že náš český stát je rejdištěm zločinců. Pošli to dál a tím pomáhej.“

💡 PAMATUJ: v době internetu a sociálních sítí jsme každý tak trochu novinářem se svým vlastním publikem. Pokud něco sdílíš, máš za to odpovědnost. Pokud sdílíš hoax, šíříš lež mezi své přátelé. A těm se přece nelže, ne?

Na apríla je nějaké to vymyšlení faktů dovolené. Zatímco dřív ale stačilo mít se na pozoru jen tento jeden den v roce, dnes je potřeba mít oči na štopkách pořád. 🙄

4. Manipulace obrazem

„Není to Photoshop?“

Jak říká jedno známé přísloví: Obrázek vydá za tisíc slov. A přesně na to často spoléhají novodobí manipulátoři. S Photoshopem už dnes umí kdekdo a přetvořit si realitu k obrazu svému bohužel není nic složitého. Fotka je navíc často ta první věc, které si na článku všimneme, a čím víc šokující je, tím spíš si článek rozklikneme.

Manipulovat obrazem se dá různými způsoby.

PŘED: Fotograf vždy vybírá ten nejsenzačnější moment, aby fotka byla šokující a hned tě zaujala.

PO: Upravení obrázku ve Photoshopu nebo zasazení fotky do jiného kontextu.

Tady zase vidíš, co se skrývá za „dokonalými“ fotkami na Instagramu. I takhle se dá realita přibarvit.

Úplně stejně to funguje ve světě politiky...

Manipulaci použitím v jiném kontextu lze vidět na příkladu uprchlické krize v roce 2015, kdy spousta médií ke článkům o tomto tématu přikládala fotku, která byla vyfocená v devadesátých letech a byli na ní Albánci, nikoliv migranti z Blízkého Východu a Afriky, o které se jednalo během uprchlické krize v roce 2015. A pokud člověk nebyl pozorný, snadno na takovou manipulaci naletěl.

Fotografie z devadesátých let, která byla chybně používána během migrační krize v roce 2015.

Jak se nenechat zmást:

1. Pokud se ti fotka nezdá, vlož ji do vyhledávačů Google Images nebo Tineye.com a zjisti, v jakém kontextu byla fotka sdílená na internetu v minulosti. I tak můžeš odhalit podvod.
2. Sleduj kontext. Když už se nějaká pobuřující fotka šíří, otevři si pár zpravodajských webů a koukni se, jestli o tom také píšou. Pokud se něco opravdu děje, začnou o tématu psát i další média.
3. V blízkém budoucnu se očekává rozšíření falešných videí, tzv. Deepfakes, která budou pomocí umělé inteligence napodobovat mimiku známých osobností a vytvářet falešné proslovy, zdiskreditující situace a podobně. Například deepfake video s Barackem Obamou je ukázkou toho, jak bude v budoucnu snadné vytvářet falešná videa s politiky prohlašujícími něco, co by ve skutečnosti třeba nikdy neřekli.

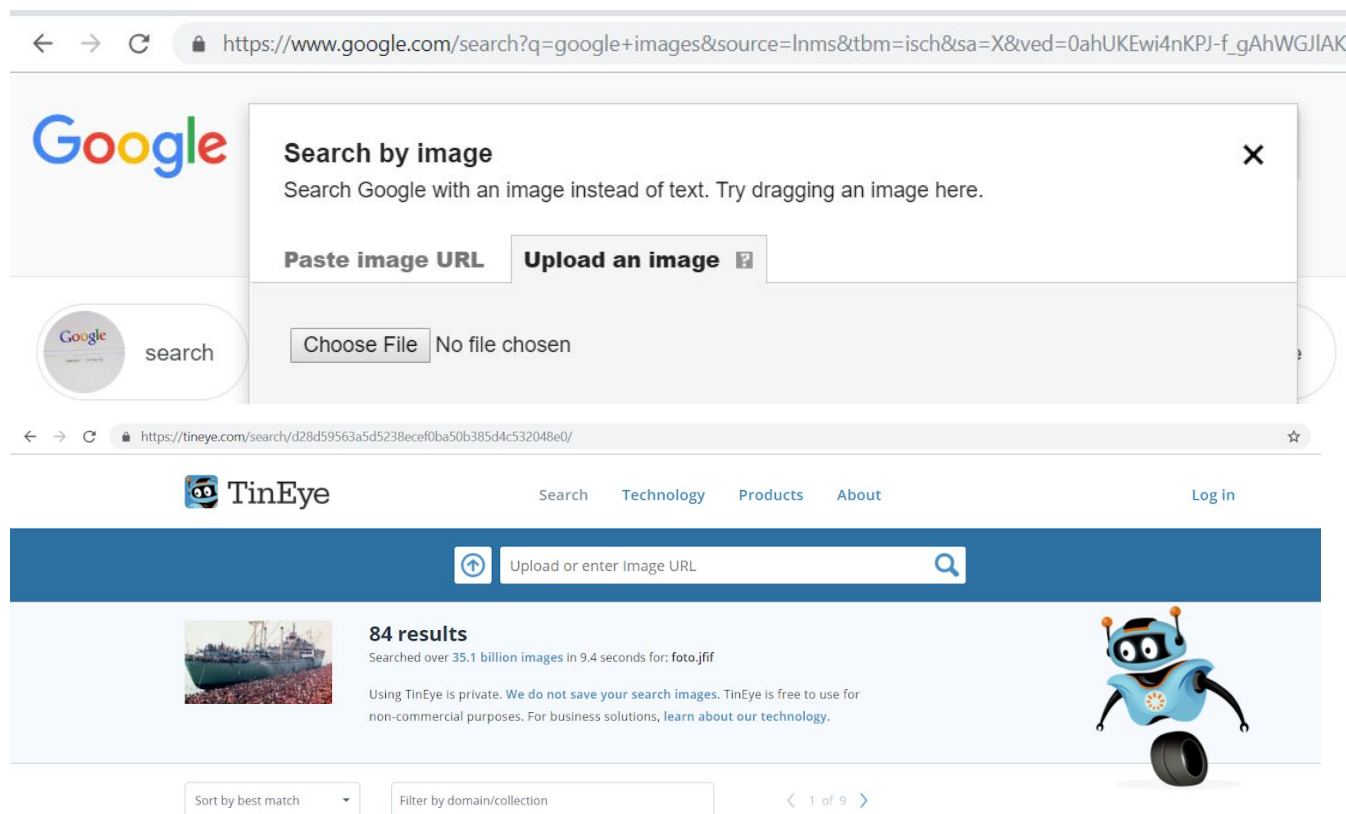

You Won't Believe What Obama Says In This Video! 😬

<https://www.youtube.com/watch?v=cQ54GDm1eL0&t=1s>

U deepfake videa s Barackem Obamou člověk na první pohled nepoznává, že jeho řeč v této podobě nikdy neproběhla a je ve skutečnosti vymyšlená.

Vyhledávání obrázku v Google Images a na Tineye.com:

Jak si ověřit obrázek, který se ti nezdá:

1. Jdi na www.tineye.com nebo na <https://images.google.com/>.
2. Stáhni si obrázek, který chceš ověřit, nebo ho rozklikni na webu a zkopíruj jeho odkaz.
3. Nahraj uložený obrázek nebo zkopírovaný odkaz do vyhledávacího okénka.
4. Výsledky ti zobrazí všechny články a příspěvky na internetu, kde byl obrázek v minulosti použit. Zjistíš tak, co se o fotografii nebo obrázku píše v dalších zdrojích.

5. Hra se strachem a emocemi

„Dobré články nejsou žádné drama“

Emoce jsou přirozená věc. Správný novinář s nimi ale zachází s nejvyšší opatrností. Zpravodajství přináší pouze suchý popis faktů, kde pro emoce není prostor. V publicistice, tedy třeba u komentářů, zase musí být jasně patrné, že jde pouze o autorův náhled. Když naopak narazíš na článek, nad kterým se třeseš vzteky nebo strachy, pak tebou s největší pravděpodobností někdo manipuluje.

Jak se nenechat zmást:

1. Nádech, výdech. Setřes ze sebe vztek a podívej se na článek ještě jednou. Která část tě zvedá ze židle? Ověř si, jestli je to vážně pravda.
2. Dej pozor na příliš dramatické titulky - vykřičníky, CAPS LOCK a přísná obvinění jsou znakem, že se asi nejedná o seriózní žurnalistiku a měl bys článek brát s rezervou.
3. Bacha na konfirmační zkreslení, tedy na tendenci více věřit tomu, o čem jsme už předem přesvědčeni. Nesouhlasíš se sdělením článku? Zkus se na chvíli oprostít od svého názoru a přečti si článek až do konce. Když autor článek staví na faktech a uvádí různé pohledy na věc, je fajn se dozvědět argumenty i z druhé strany názorového spektra.
4. Vystup ze svojí sociální bubliny. Algoritmy na sociálních sítích a ve vyhledávacích způsobují, že se ti primárně zobrazuje takový obsah, který chceš vidět a se kterým souhlasíš. Nepoužívej Facebook jako jediný zdroj informací a zkus si jednou za čas vyhledat aktuality i z jiných kanálů. Popřípadě si do newsfeedu schválně přidej lidi a média, se kterými se ne vždycky shodneš. Třeba pochopíš, jak “ti druzí” přemýšlí, a že to vlastně nejsou žádní pomatenci.

Jak to nemá vypadat: Titulek je nepřehledný, už předem čtenáře varuje před špatnými zprávami a vyvolává negativní emoce.

[redacted]: Zdražují vám, Češi. Vy mlčíte, nejste žádné „žluté vesty“. Předpověď, kterou raději nečtete

7. 1. 2019 19:28

ROZBOUŘENÝ SVĚT [redacted] Jaký bude rok 2019? Bezpečnostní analytik [redacted] radí, jaké bouře bude užitečné sledovat.

Jak to má vypadat: Titulek se nesnaží vyvolat emoce, primárně informuje o tom, co se děje.

Ve Francii znovu protestují žluté vesty, policie v Paříži zadržela přes 20 lidí

26. 1. 2019 18:33

Zvol si info - Surfařův průvodce po internetu

Kde se dozvíš víc

O fake news a propagandě:

Nejlepší kniha o Fake News!!! - Zvol si info, Miloš Gregor, Petra Vejvodová

O aktuálních hoaxech:

www.manipulatori.cz

www.hoax.cz

www.stopfake.org

O tom, jak fungují média:

www.mapamedii.cz

<http://svetmedii.info/>

www.bezfaulu.net

Factchecking:

www.demagog.cz

www.snopes.com

www.politifact.com

Ověřování obrázků:

www.tineye.com

<https://images.google.com>

<http://fotoforensics.com/>

O kritickém myšlení:

<https://www.krimys.cz/kriticke-mysleni/>